

Дмитренко Н. О.

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

ТВОРИ ФІЛІПА ПЕТЕРА РООСА В ХУДОЖНІЙ КОЛЕКЦІЇ
ГРАФІВ БРАНИЦЬКИХ ГЕРБА КОРЧАК75.041.5(4)“17/191”:.069.5
ID ORCID 0000-0002-5002-9405
DOI 10.33625/2409-2347-2018-6-63-70

Дмитренко Н. О. Твори Філіпа Петера Рооса в художній колекції графів Браницьких герба Корчак. У статті вивчаються місце і значення творів художника Філіпа Петера Рооса (1655–1705) в колекції графів Браницьких герба Корчак. Уперше проводиться дослідження анімалістичних творів Ф. П. Рооса, які є у фондах Білоцерківського краєзнавчого музею. Вивчається питання знаходження інших творів Ф. П. Рооса в музеях України та інших країн Європи.

Анімалістичний жанр серед живописної частини колекції графів Браницьких найбільш яскраво представлений саме творами Ф. П. Рооса. У європейській мистецтвознавчій науці ми маємо обмежену кількість публікацій, присвячених творчості цього видатного живописця кінця XVII — початку XVIII століття. В основному ці публікації носять характер біографічних довідникових матеріалів. Сьогодні в Білоцерківському краєзнавчому музеї зберігаються три полотна Ф. П. Рооса: «Стадо кіз», «Царство тварин», «Сплячий пастух». Твори Рооса є в багатьох музеях Європи. Зокрема в імператорській колекції живопису в Бельведері (Відень, Австрія), Національному музеї Стокгольма (Швеція), Музеї Ватикана, польських музеях (Краківському Національному, Варшавському Національному, Музеї ім. Мельжинських Товариства сприяння науці в Познані), у Державному Ермітажі (Санкт-Петербург, РФ), в українських музеях, зокрема Житомирському краєзнавчому, Сумському художньому, Білоцерківському краєзнавчому. Також окремі твори Філіпа Петера Рооса сьогодні представлені на відомих світових аукціонах (Крісті, Доротеум тощо).

У даній статті ретельно розглядаються полотна Рооса, які належали Браницьким та зберігаються в Білоцерківському краєзнавчому музеї: «Стадо кіз», «Царство тварин», «Сплячий пастух». Аналізуються особливості композицій, живописного письма. Визначається місце творів художника у живописній колекції графів Браницьких.

Ключові слова: художня колекція, живопис, графи Браницькі герба Корчак, Філіп Петер Роос (Роза з Тиволи), анімалістичний жанр, Білоцерківський краєзнавчий музей.

Дмитренко Н. А. Произведения Филиппа Петера Рооса в художественной коллекции графов Браницких герба Корчак. В статье изучаются место и значение произведений художника Филиппа Петера Рооса (1655–1705) в коллекции графов Браницких герба Корчак. Впервые проводится исследование анімалістических произведений Ф. П. Рооса, которые находятся в фондах Белоцерковского краеведческого музея. Изучается вопрос нахождения других произведений Рооса в частных и музейных коллекциях XVIII — начала XX в. Анімалістический жанр в живописной коллекции Браницких наиболее ярко представлен именно произведениями Ф. П. Рооса. В европейском искусствоведении мы находим ограниченное количество публикаций, посвященных творчеству это видного художника немецкого происхождения конца XVII — начала XVIII в. Главным образом эти публикации носят характер биографических справочных материалов. Сегодня в Белоцерковском краеведческом музее хранятся три полотна Ф. П. Рооса: «Стадо коз», «Царство животных», «Спящий пастух». Произведения Рооса находятся во многих музеях Европы. В частности, в императорской коллекции живописи в Бельведере (Вена, Австрия), в Национальном музее Стокгольма (Швеция), Музее Ватикана, польских музеях (Национальном в Кракове, Национальном в Варшаве, Музее им. Мельжинских Общества друзей науки в Познани), в Государственном Эрмитаже (Санкт-Петербург, РФ), в украинских музеях, в частности Житомирском краеведческом, Сумском художественном, Белоцерковском краеведческом и др. Также отдельные произведения Рооса сегодня представлены на известных мировых аукционах (Кристи, Доротеум и др.).

В данной статье исследуются полотна Рооса, которые принадлежали Браницким и сегодня хранятся в Белоцерковском краеведческом музее. Анализируются особенности композиций, живописного письма. Определяется место произведений Рооса в графской коллекции.

Ключевые слова: художественная коллекция, живопись, графы Браницкие герба Корчак, Филипп Петер Роос (Роза из Тиволи), анімалістический жанр, Белоцерковский краеведческий музей.

Dmytrenko N. Paintings by Philip Peter Roos in the art collection of counts Branicki of the Korczak Coat of Arms. The article explores the place and the importance of the paintings of the artist Philip Peter Roos (1655–1705) in the collection of counts Branicki of the Korczak Coat of Arms. For the first time, a study has been carried out on the animalistic works by Ph. P. Roos, which are located in the funds of the “The Bila Tserkva Local Lore Museum”. The issue of finding other Roos’s artworks in private and museum collections of the 18th – early 20th centuries is being studied.

The animalistic genre in the picturesque collection of the Branicki – most vividly represented by the works of Ph. P. Roos. In European art, we find a limited number of publications devoted to the work of this prominent artist of German origin from the late 17th – early 18th centuries. Mainly, these publications are in the nature of biographical reference materials.

Nowadays, three canvases of Ph. P. Ross are stored in the “The Bila Tserkva Local Lore Museum.” These are their names: “Herd of goats”, “Animal Kingdom”, “Sleeping Pasitor.” Mostly, works of Roos are located in many museums around the Europe. In particular: in the imperial collection of paintings in the Vienna Belvedere (Austria), in the National Museum of Stockholm (Sweden), the Vatican Museum, Polish museums (the National Krakow, the National Warsaw Museum of the Melzhinsky Society of Friends of Science in Poznan), in the State Hermitage Museum (St. Petersburg, Russian Federation) and others. In addition, some works of Roos are presented today at the world’s famous auctions (Christie, Dorotheum, etc.). This article examines the paintings of Roos, which belonged to counts Branicki, and today are stored in the “The Bila Tserkva Local Lore Museum”. The features of compositions, pictorial writing are still being analyzed; determining the place of the works of Roos in the count’s collection.

Paintings from the art collection of counts Branicki of the Korczak Coat of Arms in Ukraine have suffered a fate since October 1917. A part was taken out abroad in different periods of the twentieth century by: the members of the Count family, German occupational power (during the Second World War), a part of paintings was transferred to the funds of various museums of the USSR, and some of the works were stolen and even destroyed during the Civil War and the first years of the existence of Soviet power. However, a small part of private collection of Branicki remained in the former generic city of counts in Ukraine, Bila Tserkva. Today, in the funds of the “The Bila Tserkva Local Lore Museum” (since its foundation in 1924) there is a part of the picturesque collection of Branicki. However, no studies of these works have been conducted for the entire time since the paintings were kept under close review by the museum researchers and art critics. In this article, we are turning to one of the most interesting pieces of the collection – the animated works of the famous painter of German origin Philip Peter Roos. It was essential for us to find out the place and value of the works of Roos in the collection of Branicki, and we also tried to study the question of finding the works of Ph. P. Roos in other private and museum collections of Europe. The notability of Philip Peter Roos, among art historians, musicologists, art lovers, is quite high. There are grounds to believe that the paintings by Roos, which until 1917 were part of private collections in Ukraine, were subsequently transferred to the

museums of Ukraine and the Soviet Union created in the 20th and subsequent years. A certain part of the works of Roos was removed or destroyed during the Civil War (1918–1920) and the Second World War.

In all encyclopedic reference books on the life and work of Philip Peter Roos it is said that he had been an extraordinary hard-working person with a great variety of canvases created by him. At the same time, the painter created his works with unusual speed. He even got the nickname of “Mercury” from his mates at the art shop in Italy for his ease and speed. While we are reviewing the numerous canvases of the artist, we can notice the characteristic compositional techniques, ideas that are subsequently repeated in his works. It is not surprising that the artworks “Herd of Goats” from the collection of Branicki calls to some other works of Roos. For example, “The village landscape with goats and sheep” (canvas, oil, 96 × 112). The painting was presented at the auction of the Austrian company “Dorotheum” in 2015 [11]. The canvas also depicts a small group of animals, the front also depicts a creek, and in the sky clouds rising from the horizon. The same characteristic techniques are also used in the writing of animals. The difference lies in the fact that sheep and goats are moving, jumping. In the distance we see a shepherd, the land is more illuminated in the place where the herd is located.

In the collection of counts Branicki, there were at least three canvases described by us, which are definitely significant and noticeable in the works of Ph. P. Roos and had a high artistic value as part of the Branicki collection. They are, perhaps, the only known works for us from collection of Branicki, which can be attributed to the animalistic and pastoral painting. The documents recorded the fact that in the “Belotserkovsky Museum” paintings came from the “Branicki Museum”. The fact that we do not find images of Roos paintings on the well-known pictures of the palace interiors of the estates of the counts suggests that they were most likely bought and placed at the “Count Museum” on the initiative of Alexander Branicki (1821–1877) and Konstantin Branicki (1824–1884), who were known for their inclination to natural sciences, collectables, science and art. The exhibits of the “Branicki Museum” were mainly natural, scientific, such as that, which was specifically dedicated to the animal world, and therefore the paintings of Philip Peter Roos could be placed in the natural halls.

The study of the paintings by Philip Peter Roos in the museum collections of Ukraine and in the world’s collection gives us the opportunity to disclose the value of the artist’s paintings in the “The Bila Tserkva Museum of Local Lore” more accurately and fully. Moreover, they used to be the part of the counts Branicki of the Korczak Coat of Arms painting collection. In addition, the paintings by Philip Peter Roos in museum collections enable to find out new information about the location of paintings in the collection of Branicki and other private collections in Ukraine until 1917.

Keywords: artistic collection, painting, counts Branicki of the Korczak Coat of Arms, Philip Peter Roos (Rose from Tivoli), animalistic genre, “The Bila Tserkva Local Lore Museum”.

Постановка проблеми. Твори з художньої колекції графів Браницьких герба Корчак в Україні після жовтня 1917 року зазнали різної долі. Частину було вивезено у різні періоди ХХ століття за кордон (членами графської родини, окупаційною владою Німеччини (під час Другої світової війни)), частину передано до фондів різних музеїв СРСР, а певна частина творів була викрадена та навіть знищена під час лихоліття громадянської війни й перших років існування радянської влади. Однак дивом невелика частина приватної колекції Браницьких залишилася в колишньому родовому місті графів в Україні у Білій Церкві. Сьогодні у фондах Білоцерківського краєзнавчого музею (з часів його заснування 1924 року) зберігається частина живописної колекції Браницьких. Однак за весь час перебування картин у полі зору музейних дослідників, науковців-мистецтвознавців не проводилося вивчення цих творів. У даній статті ми звертаємося до однієї з цікавих частин колек-

ції — анімалістичних творів відомого художника німецького походження Філіпа Петера Рооса. Для нас було важливим з’ясування місця та значення творів Рооса у колекції Браницьких, також ми намагалися вивчити питання знаходження творів Ф. П. Рооса в інших приватних та музейних колекціях Європи.

Зв’язок із науковими чи практичними завданнями. Робота виконана в рамках наукових досліджень кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури за темою вивчення приватних колекцій європейського мистецтва в Україні, що належали аристократичним родинам ХVIII — початку ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На превеликий жаль, незважаючи на велику кількість живописних творів Філіпа Пітера Рооса, які нині перебувають у колекціях найбільших музеїв Європи та світу, сталий попит на придбання картин видатного анімаліста під час аукціонних продаж, сьогодні ми маємо занадто обмежену кількість публікацій про його творчість. Стосовно картин Рооса, що зберігаються в колекції Білоцерківського краєзнавчого музею, це лише три маленьких абзаци у невеликій статті Л. П. Малишевої «Західноєвропейське мистецтво ХVII–ХІХ ст. (з фондів Білоцерківського державного краєзнавчого музею)», яка була надрукована 1996 року [3, с. 94]. В європейських виданнях ми також не знаходимо окремих змістовних публікацій про Філіпа Петера Рооса, це лише невеликі за об’ємом згадки у виданнях довідниково-інформаційного характеру, таких як, наприклад, ілюстрований «Великий пантеон художників та живописців Голландії» Арнольда Хоубракена, виданий у трьох томах в Амстердамі 1976 року («De groote schouburgh der Nederlandsche konstschilders en schilderessen») [6]. Ми знаходимо короткий коментар щодо творчості Рооса в багатому розв’язаному (зокрема 1917 року) «Путівникові по картинній галереї Імператорського Ермітажу» [1, с. 443], написаному Олександром Бенуа. Таким чином, сьогодні ми маємо лише скупі супроводи, коментарі до картин у музейних колекціях, і це при тому, що твори художника прикрашають експозиції найбільших музеїв Європи.

Метою даного дослідження є вивчення творів Філіпа Петера Рооса, що належали до колекції графів Браницьких, а нині перебувають у фондах Білоцерківського краєзнавчого музею; визначення місця, яке займають ці твори в художньому спадку живописця, а також місце і значення творів анімалістичного жанру Ф. П. Рооса у живописній колекції Браницьких.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У фондах Білоцерківського краєзнавчого музею зберігається значна за кількістю та художньою якістю колекція творів образотворчого мистецтва, зокрема живопису. Полотна західноєвропейських художників, створені у ХІХ столітті і раніше, являють собою частину приватної мистецької колекції графів Браницьких герба Корчак, яка дивом збереглася в Україні, пройшовши нелегкі

історичні випробування початку та середини ХХ століття. Сьогодні ці картини представлені в постійній експозиції на виставці «Західноєвропейське мистецтво XVII–XIX століть» (зараз вона розташована у так званих нових залах, зведених після реконструкції музею в 2010-ті роки). До цього часу ж уперше були представлені глядачам у 1990 році, а повністю експозицію першої виставки цих творів можна було побачити в музеї 1993 року. Виставку в нових приміщеннях відкрито 25 травня 2012 року.

Розповідь про цю виставку ми знаходимо в короткій статті старшого наукового співробітника музею Л. П. Малишевої [3, с. 94, 95]. Серед полотен XVII століття увагу привертають три великі за розміром пасторальні анімалістичні картини Філіпа Петера Рооса «Стадо кіз», «Царство тварин», «Сплячий пастух». Експонування даних творів стало можливим через проведену в 1970–1980-х роках реставрацію.

З 19 по 22 серпня 1986 року на запрошення Білоцерківського краєзнавчого музею з живописними творами працював старший науковий співробітник Державних науково-дослідницьких реставраційних майстерень, кандидат мистецтвознавства В. В. Шлеєв. Сьогодні в архіві музею зберігається звіт про його відвідання Білої Церкви [4] (крім експозиції та фондів музею В. В. Шлеєв знайомився з історико-архітектурними пам'ятками міста, дендропарком «Олександрія» та скульптурами його невеликого музею). У цьому звіті В. В. Шлеєв особливо виділяє картини Рооса. «Йдеться в першу чергу про три великих живописних полотна, що походять із колишнього зібрання графів Браницьких, як було мною встановлено, вони належать пензлю одного з представників родини художників на прізвище Роос, що походять із Німеччини та працювали головним чином в Італії, — Філіпа Петера Рооса на прізвисько «Роза да Тіволі» (1655 р. н. або 1657–1706). Це картини «Сплячий пастух» (п. о. 194 × 314), «Царство тварин» (п. о. 146 × 214), «Стадо кіз» (п. о. 194 × 290). Їхньою реставрацією займалися в майстерні Держбуду УРСР та мистецтвознавець О. Є. Мамолат, що відносила їх до кола голландського художника Берхема, водночас також висловила думку про те, що, можливо, автором цих полотен є хтось із родини художників на прізвище Роос. Автор статті в словнику Тіме-Беккера про родину художників Роосів — Г. І. Хоогверф, характеризує твори Ф. П. Рооса, вказує: «Картини Ф. П. Рооса являють собою всі без винятку зображення рогатої худоби, коней, овець та кіз у Римській Компанії, при цьому тварини заповнюють більшу частину картини, через це пейзаж відходить на другий план» (певно, цитовано за [6, с. 581–582]. — *Н. Д.*). Опис техніки, якою користувався Ф. П. Роос, наведений далі. Також ми наводимо порівняння трьох згаданих вище полотен із Білоцерківського музею з творами цього художника, котрі знаходяться в інших музеях (Державний Ермітаж, Дрезденська галерея, Лейпцигський музей, музей Вавеля у Кракові, музеї Познані,

Любліна, Бухареста, Югославії), яке було проведено нами в Києві на підставі репродукцій у зв'язку з тим, що заплановане відрядження до Санкт-Петербурга було відмінено. Це порівняння не залишає жодних сумнівів стосовно того, що в Білоцерківському краєзнавчому музеї ми маємо справу з творами Філіпа Петера Рооса — [відомого як] «Роза да Тіволі». У відомому словникові художників Наглера в статті про Ф. П. Рооса вказується, що «багато його картин пішло до Англії та Росії» (певно, цитовано за [8, с. 123]. — *Н. Д.*). Слід зазначити, що, за всіма ознаками, саме пензлю Ф. П. Рооса, а не Дж. Рооса, та Дітріха Теодора Рооса (1638–1698) належить картина «Черета» («Стадо») з Житомирського краєзнавчого музею, незважаючи на те, що на підрамнику є напис «приписана Джону Роосу». Ця картина була реставрована в державних науково-дослідних майстернях УРСР у 1968–1969 рр. (паспорт № 1948). На жаль, під помилковою атрибуцією «Дж. Роос (Німеччина) (1638–1698)» цю картину відтворено на листівці видавництва «Мистецтво» 1969 року в серії «Українська народна галерея», № 30» (*переклад з російської Н. Дмитренка*) [4].

Скоріше за все, виклик В. Шлеєва для ознайомлення з творами європейського живопису у фондах Білоцерківського краєзнавчого музею був зумовлений необхідністю отримання фахового висновку про визначення місця експонування великих за розміром творів. Саме на початку 1980-х років за спеціальним проектом у Білій Церкві було зведено нову будівлю музею. Водночас існували плани експонування творів європейського живопису в приміщенні католицького костелу Іоанна Хрестителя (побудований у 1812–1813 рр.). Це родовий костел Браницьких, у якому до приходу радянської влади в підвальних склепах містилися поховання деяких членів графської родини і в якому до 1917 року знаходилися великі за розміром живописні твори на релігійну тематику, спеціально для цього придбані Браницькими. Водночас за ініціативою місцевої влади у костелі в кінці 1980-х років було заплановано облаштувати концертну органну залу, задля чого у відомої чеської органної фірми Rieger–Kloss було спеціально замовлено виготовлення органа для приміщення костюлу.

У своєму звіті В. Шлеєв вказує на високу художню цінність трьох полотен Рооса і висловлює сумнів щодо можливості експонування цих великих полотен у новому приміщенні музею через обмежений розмір побудованих залів, а тому у звіті міститься стурбованість про умови подальшого збереження творів. Проте вже з 1990 року в найбільшому залі музею серед інших західноєвропейських полотен були розміщені полотна Філіпа Петера Рооса. У цьому приміщенні вони постійно експонувалися до моменту відбудови під час реконструкції нових залів, у найбільшому з яких сьогодні й можна побачити постійну виставку «Західноєвропейський живопис XVII–XIX ст.».

Розглянемо ці твори. В інвентарній книзі музею 4 вересня 1924 року [2] було зроблено

два записи про надходження до музею картин «Стадо кіз у південь» (Лл. 1) (полотно, олія, 195,5 × 285 см) інв. № 16 та «Сплячий пастух» (Лл. 2) (полотно, олія, 195,5 × 311 см) інв. № 17. У книзі обидва полотна помилково віднесені до іспанської школи. Місцем, із якого надійшли картини, вказується музей Браницьких. Про картину «Царство тварин» того року записів немає, ми не знаходимо записів про картину з такою або подібною назвою в книгах і пізніше, однак 1928 року під № 1172 у книгу була вписана картина (полотно, олія), близька за розміром (143 × 213), [2] (146 × 214 у В. В. Шлєєва). Де картина перебувала раніше, не вказується. Збереглися світліни з зображенням інтер'єрів музею до Другої світової війни, на яких присутня картина «Царство тварин» [5]. Неточність у позначенні розміру, відсутність назви та навіть припущень в авторській приналежності цього твору не повинні дивувати. Опис музейних придбань у 1920-ті роки проводився працівниками музею без будь-якої фахової мистецької підготовки. На жаль, навіть у публікаціях пізнішої пори є неточності та помилки (так, у статті Л. П. Малишевої невірно вказаний розмір картини «Сплячий пастух»). Тому сьогодні ми маємо підстави зробити власне припущення, що картина «Царство тварин» (полотно, олія, 146 × 214) також надійшла до Білоцерківського музею з колекції Браницьких у другій половині 20-х років ХХ ст., як і переважна більшість картин подібного рівня, що зараз складають основу зібрання Білоцерківського краєзнавчого музею.

«Стадо кіз» (Лл. 1) зображує невелику групу з шістьох відпочиваючих після водопою тварин, яка розташована на передньому плані композиції. На темному фоні світлими плямами м'яко відображаються тварини, що прийшли до струмка. Кози написані доволі ретельно та скомпоновані на передньому плані картини. Художник приділяє велику увагу передачі матеріальності, кольору руна тварин за допомогою форми та пластики мазка. Різноманітні рухи голів, незавершений рух тварини, яка збирається прилягти, надає цій у цілому статичній сцені прихованої динаміки, наповнює композицію диханням життя. Цьому сприяє і гірський пейзаж, який є виразним фоном для невеликої групи тварин, що відпочивають. Гора на дальньому плані створює глибину та масштабність природного простору. Романтичний замок, від якого нас відділяє долина, говорить глядачеві про близьку присутність людини в цьому гірському природному просторі. Велике значення має небо, в якому художник зобразив великі виразні білі хмари, які піднімаються від самого горизонту над гірською країною. Саме цей позначений рух білих хмар надає цьому досить навантаженому зображенню певну легкість та рухливість. Це є особливо важливим через те, що в цілому полотно виконане в темних тонах, що є однією з характерних рис живопису Філіпа Петера Рооса. На самому передньому плані зображено спокійну воду невеликого струмка, в якій відображаються хмари. Поверхня землі, скелі справа та позаду від стада виконані в найбільш

темних коричнево-сірих кольорах, що дозволяє виразно виділити світле, золотисто-біле руно, надає живописній контрастності фігурам тварин.

В усіх енциклопедичних довідникових публікаціях про життя та творчість Філіпа Петера Рооса зазначаються його надзвичайна працьовитість та велика кількість створених художником полотен. При цьому живописець створював свої картини з надзвичайною швидкістю. Саме за цю легкість та швидкість він отримав від товаришів з художнього цеху в Італії ім'я Меркурій. Коли сьогодні ми передивляємось чисельні полотна художника, то помічаємо характерні композиційні прийоми, задуми, які згодом неодноразово повторювались у наступних творах. Недивно, що й «Стадо кіз» із колекції Браницьких перекликається з деякими іншими творами Рооса. Для прикладу наведемо «Сільський краєвид з козами та вівцями» (полотно, олія, 96 × 112). Картина була представлена на аукціоні австрійської компанії Dorotheum 2015 року [11]. На полотні також зображено невелику групу тварин, спереду також струмок, а в небі хмари, що піднімаються від горизонту. Такі ж характерні технічні прийоми використовуються й у написанні тварин. Різниця полягає в тому, що вівці та кози рухаються, стрибають. Удалині ми бачимо пастуха, більш освітленою показана земля в місці, де перебуває стадо. Ще одним прикладом є «Пастух та його стадо в лісовому краєвиді» (полотно, олія, 118,5 × 169), того ж 2015 року представлений Dorotheum [9]. І тут ми бачимо невелике стадо, яке також відпочиває біля струмка, небо з виразними хмарами, замок на горі, гористий рельєф, але ще й могутнє старе дерево (присутність якого, мабуть, і викликала таку назву).

Схожа, але композиційно більш стисла та з меншою кількістю тварин, невелика картина Рооса «Кози та вівці» (полотно, олія 38 × 46, бл. 1690), що є в Національному музеї Кракова (Польща), № MNK XII–A–145 (експонується в Королівському замку Музею в Неполоміцах, який входить до підрозділів Національного музею в Кракові) [12].

Картина «Сплячий пастух» (полотно, олія, 203 × 312) (Лл. 2) має більш складну композицію. На передньому плані в правому нижньому куті зображений пастух, який відпочиває в тіні дерев обідньою порою. Сидячи на траві, опершись спиною об великий камінь, вкритий плащем, пастух схилив на правий бік голову, покриту пов'язкою. Права рука лежить на колінах, ліва рука опущена до землі й торкається місця, на якому лежать посуд та скромна їжа: невелике дерев'яне барильце, сума, цибулини, ніж на траві. Босі ноги зігнуті в колінах, фігура пастуха напівголена, що говорить про спекотну літню пору. Сонячне світло, яке пробивається крізь листя дерев, освітило сплячого. Поруч із пастухом лежать тварини — біля самих ніг зліва собака, яка лежачи поклатила голову на передні лапи, зліва від неї п'ять тварин, що лежать (кози та вівці), за ними стоять два ягняти, ще далі зліва з-за стовбура великого дерева у бік глядача дивиться велика вівця, що

Іл. 1. Філіп Петер Роос.
Стадо кіз. Полотно, олія,
194 × 290. XVII століття.
Білоцерківський
краєзнавчий музей

Іл. 2. Філіп Петер Роос.
Сплячий пастух. Полотно,
олія, 194 × 314. XVII сто-
ліття. Білоцерківський
краєзнавчий музей

Іл. 3. Філіп Петер Роос.
Царство тварин. Полотно,
олія, 146 × 214. XVII сто-
ліття. Білоцерківський
краєзнавчий музей

стурбована через свої ягнята. За фігурою пастуха вище стоїть великий козел з крученими рогами, який також стурбовано дивиться у бік глядача. Ці погляди створюють відчуття, ніби глядач, ідучи гірською стежкою, зненацька натрапив на місце, де опівдні зупинилося стадо та спить зморений пастух. Далі на середньому плані зображена гірська річка, яка тече серед скелястих берегів. На протилежному високому березі бачимо пастухів та стадо корів. Один із них з собакою жене корів та віслюка, другий сидить верхи на коні й веде худобу в бік поселення. За поселенням височить велика гора. На самому далекому плані на горизонті ми бачимо італійське поселення: великі кам'яні вілли, башти, замкові споруди. На горизонті спостерігаємо гору з рівною вершиною, яка нагадує силует вулканічного кратера. Небо вкрите великими хмарами, які освітлені зверху зліва яскравим сонцем. Колорит темний, фігури тварин та пастух — освітлені та контрастують із темним фоном. Водночас ми спостерігаємо застосування віднайдених на той час у живописі засобів зображення великих за простором краєвидів — законів світлоповітряної перспективи (зниження контрастності та використання холодних синьо-фіолетових кольорів у зображенні віддалених об'єктів). Це абсолютно типовий зразок так званого пасторального живопису, наповненого ідилічними мотивами, ностальгічними інтонаціями, який повертає глядача до простого життя, наближеного до природи.

Цікавою для нас знахідкою була картина Філіпа Петера Рооса «Пастух на тлі італійського краєвиду» (полотно, олія, 188 × 287). 19 квітня 2000 року ця картина була представлена на аукціоні Christie's (лот № 68) [10]. Картина «Пастух на тлі італійського краєвиду» з аукціону Christie's є повністю ідентичною «Сплячому пастуху» з Білоцерківського краєзнавчого музею з розбіжністю у розмірах: 203 × 312 (білоцерківське полотно) та 188 × 287 (полотно, що було виставлено на аукціоні). Таким чином, полотно «Сплячий пастух», яке належить до колекції Браницьких, є одним із авторських повторень Філіпа Петера Рооса. Нам вдалося знайти зменшені за форматом варіанти цієї картини. Так, 25 вересня 2013 року в кельнському (Німеччина) аукціонному домі Kunsthaus Lempertz KG під № 1017 [13] було представлено «Краєвид зі сплячим пастухом та його стадом» (полотно, олія, 56 × 76,5). Ця картина має майже повністю схожу композицію (за винятком гірської річки; також іншим є рішення середнього плану, де в білоцерківському варіанті зображено пастуха з коровами). 3.01.12.1995 по 14.01.1996 це полотно експонувалося на виставці «Бароко в Неаполі. Картини неаполітанської школи XVII–XVIII століть» та було приписано пензлю Якоба (Джакомо) Рооса (Jakob (Giacomo) Roos) 1682–1730 на прізвисько «Роза з Неаполя», сина та учня Філіпа Петера Рооса. Джакомо Роос працював у Неаполі. При цьому в коментарях аукціонного дому Kunsthaus Lempertz згадується припущення доктора Германа Єддінга (Hermann Jedding) з Гамбурга про те, що це полотно нагадує роботи

неаполітанця Доменіко Бранді (Domenico Brandi 1683–1736), які є у фондах Штутгартської галереї. Полотно на аукціоні представлено від приватного колекціонера з Вестфалії. Остаточо на аукціон воно було подано як роботу Філіпа Петера Рооса.

«Царство тварин» (полотно, олія, 146 × 2014) Філіпа Петера Рооса в Білоцерківському краєзнавчому музеї (Іл. 3) зображує ідилічну сцену, в якій у єдиній композиції зібрані свійські тварини та птахи (корови, воли, коні, кози, собаки, півні та кури, качки, кролі тощо), дикі тварини та птахи (олень, лисиця, дикобраз, хом'яки, папуги, павичи, сороки тощо), які оточують пастуха в одязі античних часів та з червоним плащем, з вінком з листя та квітів на голові, який, сидячи на траві під могутнім деревом, грає на сопілці. На темному прохолодному тлі (скелі, трава, дерево) контрастними світлими та червоними плямами зображені фігури тварин та пастух. На теплом, золотистому за кольором світлому полуденному небі з правої сторони у русі зображені великі кучеві хмари. У небі на різній відстані від глядача летять шість птахів. Відомо, що, знаходячись у придбаній для своєї родини віллі в італійському місті Тіволі (звідки походить і прізвисько художника «Роза з Тіволі»), Роос влаштував справжній зоопарк, у якому тримав різних тварин, яких використовував як натуру для створення полотен. У картині «Царство тварин» ми наче опиняємося в Тіволі часів перебування в ньому Рооса.

Досліджуючи питання знаходження картин пензля Філіпа Петера Рооса, ми знайшли значну кількість творів цього відомого художника у великих та малих музеях України та інших країн: у віденському Бельведері (Австрія), Національному музеї Стокгольма (Швеція), Музеї Ватикана, Кассельській картинній галереї (Кассель, Німеччина), Музеї образотворчих мистецтв Лейпцига (Німеччина), Національному музеї Кракова (Польща), Національному музеї Варшави (Польща), Музеї ім. Мельжинських Товариства сприяння науці в Познані (Польща), Державному Ермітажі (Санкт-Петербург, РФ), Державному музеї образотворчого мистецтва ім. О. С. Пушкіна (Москва, РФ), Сумському обласному художньому музеї ім. Н. Х. Онацького (Україна), Житомирському краєзнавчому музеї (Україна) тощо.

Висновки з даного дослідження. Надзвичайно велика кількість творів художника, які в наші роки активно виставляються відомими аукціонними домами для продажу, говорить про популярність картин Рооса в осередку приватних колекціонерів. Відомість Філіпа Петера Рооса в середовищі мистецтвознавців, музеєзнавців, шанувальників мистецтва досить висока. Є підстави вважати, що картини Рооса, які до 1917 року перебували у складі приватних колекцій в Україні, згодом були передані до створених у 1920-ті та наступні роки музеїв України та Радянського Союзу, певну частину творів Рооса було вивезено або знищено в часи громадянської війни (1918–1920) та Другої світової війни. У колекції графів Браницьких знаходилося принаймні три описаних нами полотен, які безумовно є значними та по-

мітними у творчості Ф. П. Рооса і мали високу художню цінність у складі колекції Браницьких. Вони є чи не єдині з відомих нам творів цієї колекції, які можуть бути віднесені до анімалістичного, пасторального живопису. У документах зафіксований факт того, що до Білоцерківського музею картини потрапили з музею Браницьких. Те, що на відомих нам світлинах палацових інтер'єрів мастків графів ми не знаходимо зображень картин Рооса, може означати, що вони, скоріше за все, були придбані і розміщені в графському музеї за ініціативою Олександра Браницького (1821–1877) та Костянтина Браницького (1824–1884), які були відомі схильністю до природничих наук, колекціонування, науки та мистецтва. Експонатами музею Браницьких, головним чином, були предмети природничі, наукові, такі, що, зокрема, були присвячені світу тваринному, а тому картини Філіпа Петера Рооса могли бути розміщені саме в природничих залах.

Перспективи подальших досліджень. Вивчення творів Філіпа Петера Рооса в музейних колекціях України та світу надає можливість більш точно та повно з'ясувати цінність картин художника, які зараз перебувають у Білоцерківському краєзнавчому музеї, а раніше входили до складу живописної колекції Браницьких герба Корчак. Крім того, вивчення картин Філіпа Петера Рооса в музейних колекціях надає можливість знахідки нових відомостей про перебування живописних творів у складі колекції Браницьких та інших приватних колекцій в Україні до 1917 року.

Література:

1. Бенуа А. Путеводитель по картинной галерее Императорского Эрмитажа [Текст] / Александр Бенуа. — СПб. : Издание общины св. Евгении, [1910]. — 446, 135 с. : ил.
2. Інвентарна книга 1924–1930 рр. // Комунальний заклад Київської обласної ради «Білоцерківський краєзнавчий музей». Ф. Відділ обліку. КВ–423.
3. Малишева Л. П. Західноєвропейське мистецтво XVII–XIX ст. (з фондів Білоцерківського державного краєзнавчого музею) [Текст] / Л. П. Малишева // Юр'ївський літопис / Управ. культури і туризму Київської обл. держ. адміністрації, Білоцерківський держ. краєзнавчий музей ; [ред. Л. М. Діденко]. — Біла Церква, 1996. — Вип. 1. — С. 94–95.
4. Отчет о работе ст. научного сотрудника ГНИРМ УССР, к. и. н. В. В. Шлеева в Белоцерковском краеведческом музее. Киев. XII. 1986 // Комунальний заклад Київської обласної ради «Білоцерківський краєзнавчий музей». Науковий архів (НА). П. 49.
5. [Світлина із зображенням інтер'єрів виставкових залів Білоцерківського державного краєзнавчого музею до Другої світової війни] // Комунальний заклад Київської обласної ради «Білоцерківський краєзнавчий музей». БКМ, Науковий архів (Н. А.). П. 5690. № 1, № 6.
6. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart [Текст] / Ulrich Thieme, Felix Becker (Hrsg.). — Bd. 23. — Leipzig, 1929. — S. 581–582.
7. Houbraken A. De groote schouburgh der Nederlantsche konstschilders en schilderessen [Текст] : 3 delen / Arnold Houbraken. — Amsterdam, 1976.
8. Neues allgemeines Künstler-Lexicon, oder, Nachrichten von dem Leben und den Werken der Maler, Bildhauer, Baumeister, Kupferstecher, Lithographen, Formschneider, Zeichner, Medailleure, Elfenbeinarbeiter, etc. [Текст] / Bearbeitet von Dr. Kaspar G. Nagler. — 3 Auflage,

- Unveränderter Abdruck der ersten Auflage 1835–1852. — Leipzig : Sdnoarzenberg & Schumann, [?]. — S. 123.
9. Philipp Peter Roos, called Rosa da Tivoli. “A shepherd and his flock in a wooded landscape”, XVII–XVIII c. Oil on canvas : Lot No. 129. Auction “Old Master Paintings” (Palais Dorotheum Vienna) [Електронний ресурс] / Specialist : Mark MacDonnell // Dorotheum. — Дата проведення : 10.12.2015. — Електрон. дані. — Режим доступу : <https://www.dorotheum.com/en/auctions/current-auctions/kataloge/list-lots-detail/auktion/11523-old-master-paintings/lotID/129/lot/1977031-philipp-peter-roos-called-rosa-da-tivoli.html> (дата звернення : 27.09.2018). — Назва з екрана.
 10. Philipp Peter Roos, called Rosa da Tivoli “A shepherd in an Italianate landscape”, XVII–XVIII c. Oil on canvas : Lot No. 68. Auction Old Master Pictures (London) [Електронний ресурс] // Christie's. — Дата проведення : 19.04.2000. — Електрон. дані. — Режим доступу : <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/philipp-peter-roos-called-rosa-da-tivoli-1750385-details.aspx> (дата звернення : 27.09.2018). — Назва з екрана.
 11. Philipp Peter Roos, called Rosa da Tivoli. “Campagna landscape with goats and sheep”, XVII–XVIII c. Oil on canvas : Lot No. 258. Auction “Old Master Paintings” (Palais Dorotheum Vienna) [Електронний ресурс] / Specialist : Dr. Alexander Strasoldo // Dorotheum. — Дата проведення : 21.04.2015. — Електрон. дані. — Режим доступу : <https://www.dorotheum.com/en/auctions/current-auctions/kataloge/list-lots-detail/auktion/11131-old-master-paintings/lotID/258/lot/1861523-philipp-peter-roos-called-rosa-da-tivoli.html> (дата звернення : 27.09.2018). — Назва з екрана.
 12. Philipp Peter Roos, zwany Rosa da Tivoli. “Kozy i owce” około 1690. Farba olejna, płótno [Електронний ресурс] // Muzeum Narodowe w Krakowie. Dział XII — Malarstwa Europejskiego i Rzeźby. Zbiory malarstwa europejskiego i rzeźby MNK. Nr identyfikacyjny : MNK XII-A-145. — Електрон. дані. — Режим доступу : <http://www.kultura.malopolska.pl/object/MNK-XII-A-145> (дата звернення : 27.09.2018). — Назва з екрана.
 13. Philipp Peter Roos, called Rosa Da Tivoli. “Landscape with sleeping shepherds and their herd”, XVII–XVIII c. Oil on canvas (relined) : Lot No. 35. Auction 1017 : Gemälde und Zeichnungen des 15. — 19. Jh. (Köln) [Електронний ресурс] // Lempertz. — Дата проведення : 25.09.2013. — Електрон. дані. — Режим доступу : <https://www.lempertz.com/ru/catalogues/lot/1017-1/35-philipp-peter-roos-called-rosa-da-tivoli-follower-of.html> (дата звернення : 27.09.2018). — Назва з екрана.

References:

1. Benua, A. (1910). *Putevoditel' po kartinnoi galeree Imperatorskogo Ermitazha* [Guide to the art gallery of the Imperial Hermitage]. St. Peterburg : Izdaniye obshchiny sv. Yevgenii. (In Russian)
2. Inventory book of 1924–1930. *Communal institution of the Kyiv Regional Council “The Bila Tserkva museum of local history”*. Fund. Accounting Department. KV-423.
3. Malysheva, L. P. (1996). Zakhidnoyevropeys'ke mystetstvo XVII–XIX st. (z fondiv Bilotserkivskiyoho derzhavnoho krayeznavchoho muzeyu) [Western European Art of the XVII–XIX (in funds of Bilotserkivskiy museum)]. In L. N. Didenko (ed.). *Yuryivs'ky litopys*. (Issue 1), (pp. 94–95). Bila Tserkva. (In Ukrainian)
4. Otchet o rabote st. nauchnogo sotrudnika GNIRM USSR, k. i. n. V.V. Shleeva v Belotserkovskom kraevedcheskom muzee [Report on the work of art. Researcher GNIRM USSR, Ph.D. V. V. Shleeva. In the Belotserkovsky museum of local history]. Kiev. XII. 1986. *Communal institution of the Kyiv Regional Council “The Bila Tserkva museum of local history”*. Scientific archive. Folder 49. (In Russian)
5. Photographs showing the interiors of exhibition halls of the Bila Tserkva Museum of Local Lore before the Second World War. *Communal institution of the Kyiv Regional Council “The Bila Tserkva museum of local history”*. Scientific archive. Folder 5690. No. 1, No. 6.

6. Thieme, U. & Becker, F. (Eds). (1929). *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* [General Encyclopedia of Fine Artists from Antiquity to the Present]. (In 37 vols, vol. 23), (pp. 581–582). Leipzig. (In German)
7. Houbraken, A. (1976). *De groote schouburgh der Nederlantsche konstschilders en schilderessen* [The large palace of the Dutch painters and painter]. (Parts 1–3). Amsterdam. (In German)
8. Nagler, G. K. (Ed.). (1835–1852). *Neues allgemeines Künstler-Lexicon, oder, Nachrichten von dem Leben und den Werken der Maler, Bildhauer, Baumeister, Kupferstecher, Lithographen, Formschneider, Zeichner, Medailleure, Elfenbeinarbeiter, etc.* (3rd ed., reprint). (Vol. 15), (pp. 123). Leipzig : Sdnoarzcberg & Schumann. (In German)
9. MacDonnell, M. (Specialist). (2015, December 10). Philipp Peter Roos, called Rosa da Tivoli. “A shepherd and his flock in a wooded landscape”, XVII–XVIII c. Oil on canvas : Lot No. 129. Auction “Old Master Paintings” (Palais Dorotheum Vienna). *Dorotheum*. Retrieved from <https://www.dorotheum.com/en/auctions/current-auctions/kataloge/list-lots-detail/auktion/11523-old-master-paintings/lotID/129/lot/1977031-philipp-peter-roos-called-rosa-da-tivoli.html>.
10. Philipp Peter Roos, called Rosa da Tivoli “A shepherd in an Italianate landscape”, XVII–XVIII c. Oil on canvas : Lot No. 68. Auction Old Master Pictures (London). (2000, April 19). *Cristie’s*. Retrieved from <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/philipp-peter-roos-called-rosa-da-tivoli-1750385-details.aspx>.
11. Strasoldo, A. (Specialist). (2015, April 21). Philipp Peter Roos, called Rosa da Tivoli. “Campagna landscape with goats and sheep”, XVII–XVIII c. Oil on canvas : Lot No. 258. Auction “Old Master Paintings” (Palais Dorotheum Vienna). *Dorotheum*. Retrieved from <https://www.dorotheum.com/en/auctions/current-auctions/kataloge/list-lots-detail/auktion/11131-old-master-paintings/lotID/258/lot/1861523-philipp-peter-roos-called-rosa-da-tivoli.html>.
12. Philipp Peter Roos, zwany Rosa da Tivoli. “Kozy i owce”, about 1690. Oil paint, canvas. *The National Museum in Krakow*. Department XII — European Painting and Sculpture. European Painting and Sculpture from the Collection of the National Museum in Krakow. Identification no. : MNK XII-A-145. Retrieved from http://www.kultura.malopolska.pl/object/MNK_XII-A-145. (In Polish)
13. Philipp Peter Roos, called Rosa Da Tivoli. “Landscape with sleeping shepherds and their herd”, XVII–XVIII c. Oil on canvas (relined) : Lot No. 35. Auction 1017 : Gemälde und Zeichnungen des 15. — 19. Jh. (Köln). (2013, September 25). *Lempertz*. Retrieved from <https://www.lempertz.com/ru/catalogues/lot/1017-1/35-philipp-peter-roos-called-rosa-da-tivoli-follower-of.html>.

27.09.2018